

להביט או לא להביט? זאת השאלה ! שיחה על פרשת וירא

פרשת וירא דנה בנושאים שונים כגון הכנסת האורחים של אברהם אבינו, הבשורה על הולדת יצחק, הגשמת הבשורה, גירוש ישמעאל ועוד. אני רוצה לדבר על השחתת סדום ועמורה או יותר ספציפית על אשת לוט.

כזכור, אנשי סדום היו רשעים ומושחתים, וה' רוצה להפוך את סדום כלומר להשחית אותה. הניסיון של אברהם אבינו להציל את העיר לא עולה יפה ובאים מלאכים להשחית את סדום. לפני השחתת העיר, המלאכים מצווים על לוט ומשפחתו לקום ולצאת מהר מן העיר ומזהירים אותם לא להסתכל אחורה. לא ניתנה שום סיבה לאיסור הזה. בעת המעשה אשת לוט מביטה אחורה והיא הופכת לגוש מלח. למה היא הביטה אחורה? לא ניתן לדעת, במיוחד אם הסיפור הוא רק סיפור. באופן כללי ניתן לומר שבכל מקרה של איסור ללא הסבר, הסקרנות מתעוררת והפיתוי לעבור על האיסור גובר. הפרשנות המסורתית רואה במעשה אשת לוט אי עמידה בפיתוי, ובהפיכתה לנציב מלח היא רואה מעין עונש על אי ציות למצוות המלאכים. בהקשר זה יש לזכור אישה אחרת, גם היא דמות תנ"כית, שלא עמדה בפיתוי וגם היא הביאה לידי עונש. הכוונה היא לחווה ופרשת אכילת פרי עץ הדעת. בשני המקרים הפרשנות המסורתית רואה בשתי הנשים דמויות מרדניות שלא עומדות בפיתוי ומביאות לתוצאות לא רצויות.

המוטיב הזה של האישה הלא עומדת בפיתוי מופיעה לא רק בתרבות שלנו אלא גם בתרבויות אחרות מהעת העתיקה. במיתולוגיה היוונית קיימת הדמות של פנדורה. הסיפור הוא בקצרה כך:

פנדורה היתה אשתו של אפימתאוס אחיו של פרומתאוס. פרומתאוס ידע לחשוב מראש ולפעול לאחר שיקול דעת, אבל אפימתאוס פעל קודם ואחר כך חשב "אוי, מה עשיתי". פרומתאוס הזהיר את אפימתאוס ואת אשתו שלא יפתחו את התיבה שהיתה בביתם. הוא לא נימק את האיסור. אבל פנדורה היתה מלאה סקרנות לגבי התיבה ולבסוף לא עמדה בפיתוי ויום אחד הזיזה קצת את מכסה התיבה כדי פתיחה קטנה. מיד קפצו ויצאו מהתיבה כל הפגעים, והמדוים והמגפות וכל מיני צרות. פנדורה נבהלה וסגרה מיד את המכסה, אבל איחרה את המועד. כל הצרות התפזרו בעולם.

כשחזר פרומתאוס לבית, הוא הבין מיד מה קרה. אבל אי אפשר היה להשיב את הנעשה. לכן אמר פרומתאוס בואו נראה אם כל מה שהיה בתיבה יצא ממנה או שאולי נשאר משהו בתוכה. הם פתחו את התיבה ומצאו בה בריה קטנה וחלושה שלא יצאה עם האחרים. הבריה הזאת היתה התקווה ועליה הם שמרו היטב. ומאז היא מיטיבה עם בני האדם ומחזקת אותם בכל הצרות המוצאות אותם.

כאמור הפרשנות המסורתית רואה במעשה הנשים הסקרניות מעשה של מרדנות והפרת איסורים, ובתוצאות המעשה היא רואה עונש. אבל בימינו יש פרשנות חדשה, ובכלל זה גם פרשנות של נשים הרואה בסקרנות תכונה חיובית. כל מה שהאדם מגלה, ממציא ומחדש בעולם הוא תוצאה של סקרנותו. בלעדי הסקרנות העולם היה רדוד, דורך במקום, חדגוני ומשעמם עד מוות. ואם הנשים עושות משהו מתוך סקרנות, אדרבא, יש לראות בזה ברכה.

לגבי אשת לוט אומרת הפרשנות הנשית שהיא חיתה בביתה שנים רבות וגידלה בו את ילדיה. וגם אם השכנות לא היו טובות ייתכן מאוד שהיה לה קשר איתן. כל פינה בביתה מזכיר לה זכרונות וחוויות מהחיים שלה. היא קשורה לביתה בכל נימי נפשה. לכן הפרידה מהבית קשה לה מאוד. היא לא יכולה למהר ולעזוב את הבית, וכשהיא נאלצת לעשות את זה היא עושה כך בלב חצוי. לכן היא מסתכלת אחורה תרתי משמע. גם מסתכלת על ביתה לראות אם ואיך הוא חרב, וגם מביטה לאחור בזמן ומעלה זכרונות מן העבר. היא מתמהמהת בדרך ומפגרת אחרי שאר בני משפחתה. וכך משיגים אותה אותם "גופרית ומלח" והופכים אותה לנציב מלח.

אני רוצה לסיים את השיחה הזאת עם אזכור של עוד שתי דמויות נשיות. שתיהן משוררות וכל אחת כתבה שיר על אשת לוט. האחת היא המשוררת הרוסיה אנה אחמטובה מגדולי המשוררות של זמננו. היא חיה במאה העשרים. היא כתבה, בין היתר, שירים שמהם משתמעת ביקורת מרומזת על משטר האימים של סטאלין. הביקורת אמנם סמויה, אבל היא ביקורת ואפשר להבחין בה, והיה צורך באומץ לב כדי לכתוב שירים כאלה.

המשוררת השניה היא המשוררת הפולניה ויסלבה שימבורסקה, שחיה גם היא במאה העשרים (וכמה שנים במאה העשרים ואחת). אותה אני מעריך ואוהב מאוד מפני שהשירים שלה מלאים אהבת חיים ואהבת אדם וכל זאת במבט מפוקח וחכם על חיי אדם. היא כלת פרס נובל לספרות לשנת 1996. השיר שלה על אשת לוט ארוך מדי ואין לנו זמן לקרוא אותו כאן. אפשר למצוא אותו באינטרנט. השיר של אחמטובה קצר ואני אקרא אותו. התרגום מרוסית הוא של עזרא זוסמן:

"הצדיק הלך אחרי שליח אלוה
גדול ובהיר במדרון הר שחור,
חרדה דברה לאשה בקול גבה:
עודך יכולה להביט לאחור,

אל צריחים אדמים של סדום המולדת,
אל כפר שם שרת, אל חצר ארגת שם בידך,
אל חלונות בית ריקים שם ילדת

יְלָדִים לְאִישׁוֹךְ אֶהוּבָךְ.

הַבֵּיטָה וּכְמִכּוֹת כָּאֵב מוֹת עֵינֶיךָ
שׁוֹב לְהַבִּיט לְעוֹלָם לֹא יִדְעוּ;
גּוֹפָה נִצְטַלֵּל כְּמֶלֶח וְרַגְלֶיךָ
הַקְּלוֹת בְּאֶדְמָה נְטֹעוּ.

מִי יִסְפֹּד לְאִשָּׁה זֹ, מִי יִבְכֶנָּה ?
מוֹל עֲצָמֹת הָאֲבָדוֹן מָה אֲבַדְנָה?
לְבִי בְּלִבְד לְעַד לֹא יִשְׁכַּחְנָה,
זֹ חַיֶּיךָ בְּעַד מִבְּט אֶחָד נִתְנָה."

ועם הרוך והעדנה הנשית הזאת אני מסיים.

הכין: ניסן אבדי